

KULTŪRA

MENAS ✪ LITERATŪRA ✪ MOKSLAS

Kai laisvė tampa gėrio priešū

Visiškai netyčia nugirdau frazę iš dviejų protin-
gų žmonių pokalbio televizijos studijoje, ir toji
fražė man pasirodė labai tinkama mūsų laikams:
laisvė neapšviestos liaudies rankose panaši į aštrų
kardą, kuriuo liaudis gali persirėžti pilvą.

Fražė, tiesą pasakius, universali, kaip ir daugelis
kitų, atlaikiusių šimtmečių išbandymus. Tačiau taip
pat yra natūralu, kad kiekvieno laikmečio žmonės
priima jas skirtingai. Juk skiriasi ir socialinė aplinka,
ir politika, ir technologijos, ir visa tai, ką vadiname
lyčių ir luomų stereotipais, edukacija, pažanga, kul-
tūriniu akiračiu, teisingomis politinėmis pažiūromis.

Tiedu protingi žmonės dar užsiminė apie bendrąjį gėrį: kaip kurti, tvarkyti ir valdy-
ti valstybę, kad jos įstatymai būtų teisingi, o tvarka – palanki visiems, o ne tik vienai ar
kelioms grupėms žmonių. Jeigu prieš du-tris šimtus metų toji bendrojo gėrio sąvoka pi-
liečiams nekėlė neišskumų, tai modernieji amžiai šią sąvoką dekonstravo. Kitaip tariant,
XVI–VIII a. žmogus žinojo, kad ir valstietis, ir bajoras, ir didikas, kad ir nelygūs savo so-
cialinėje terpėje, turi tarnauti bendrajam gėriui taip, kaip gali ir įstengia. O šių laikų po-
litikai, kalbėdami apie bendrąjį gėrį, omeny turi grupinius interesus.

Taigi atrodo, kad bendrojo gėrio sąvoka ne tik išskydo (nebeteko aiškaus apibrėžimo),
bet ir pasidalijo pagal interesų grupes, pažiūras, įsitikinimus ir net sąmokslų teorijas.

O kai nebetenkama supratimo ir nuovokos, kas yra bendrasis gėris (arba nebenori-
ma suprasti), tada laisvė tampa pavojingu ginklu, atsisukančiu prieš visą bendruome-
nę. Ji tampa egoistine individo pozicija, nebesugebančia kurti nei simpatijos, nei em-
patijos. Tariant paprasčiau, laisvė tampa bendrojo gėrio priešū – valstybės kūrimas ir tvar-
kymas tampa egoistiniu tikslu, neatsižvelgiant į kitų visuomenės grupių interesus, kom-
petencijas, išvalgas, sugebėjimus.

Šiai laisvei nebesvarbi tampa netgi bendruomenės kaip savarankiškos nacijos išli-
kimo galimybė, nacionalinė savigarda ir orumas, istorinio paveldo svarba, istorijos atmintis
ir pamokos. Laisvė tampa ambicinga tuštybe, o dar vėliau – puikybe, vedančia tik vie-
na kryptimi – į nuopuolį.

Ir visa tai nėra aktualu ar būdinga tik mūsų laikams. Vertybiniai karai vyko nuo senų
senovės, vyksta dabar ir vyks tol, kol gyvuos žmonija – viltis, kad kada nors bus kitaip,
yra tik iliuzija. Pasaulis nepasikeis, o žmogus per silpnas jį pakeisti. Pasaulio keitimas –
jo Kūrėjo privilegija.

Žmogus gali keistis pats, ir tai yra didžiausioji viltis ir malonė.

Galbūt pasikeitęs žmogus ir bus vertas pakeisto pasaulio. Pakeisto į gera, į teisinga.
Tuo reikia tikėti, kad ir koks aštrus kardas kybotų virš mūsų galvų.

Renata Šerelytė

Suskilęs veidrodis.

Nuotrauka iš interneto

*Kas tu esi tamsa šitos sekundės?
Ko tu į mus juodom akim žiūri?
Ko springdama erdvėj bežadėję skundies
Ir kokią bausmę užantų turi?*

*Prieik artyn. Juodų rodyklių lūpom
Užtemdyk mūsų išmaldą delne.
Kiek daug taškų... Tai mes pavargę klūpom
Ties gedulinga amžiaus lopšine.*

*Išprieivartauti giesmei vienadienei,
Paskiepyti tikėjimo rakštim,
Akimirkos karaliai ir vargdieniai.
Nuskausmink mus, sekunde, užmarštim.*

Daiva Čepauskaitė

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizi-
jos rėmimo fondas 2021 m.
suteikė 10 000 Eur paramą
šeštadieniui „Draugo“
priedui „Kultūra“, projektui
„Lietuvos kultūros sklaida ir
kultūros paveldo išsaugoji-
mas bei lietuviybės puose-
lėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Kai laisvė tampa gėrio priešū • 2-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Pareiga buvo apšmeižtą tėvą apginti (2) • 3-as psl. Aldona Ruseckaitė. Vilko plaukas. Ištrauka iš rašomos knygos • 4-as psl. Algis Vaškevičius. Dėmesio Mažajai Lietuvai niekada nebus per daug • 5-as psl. Astrida Petraitytė. Noros Iks-tenos „Motinos pienas“: Birutės Mar versija • 6-as psl. Romualdas Kriaučiūnas. Apelsinų kontrabanda mėsmalėje • 7-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė. Spalvinga Vilniaus dokumentinių filmų festivalio rudens puokštė • 8-as psl. Pareiga buvo apšmeižtą tėvą apginti. Tęsinys

Kitame numeryje: Kaunas taps didele Europos kultūros scena • Verslas ar menas: nuostabūs Eglės Jokužytės projektai

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

Pareiga buvo apžmeižtą tėvą apginti (2)

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Pabaiga. Pradžia 2021 m. spalio 2 d. „Kultūroje“

Tęsimas pokalbis su

Birute Vilkutaitė-Gedvilienė.

Kaip kilo mintis imtis tyrinėjimų knygos?

Iš okupuotos Lietuvos pradėta skleisti melaginga propaganda prieš mirusį tėvą mūsų šeimai labai skaudžiai palietė. Ypačiai sielojosi sesuo Leokadija Civišienė, susirašinėjusi su Australijoje gyvenusia Vinco Mykoliaičio-Putino seseria Magdute Marija, kurios vyras žurnalistas Juozas Slavėnas paskelbė „Tėviškės aiduose“ (1969, nr. 5) platų straipsnį, ragindamas literatūros istorikus galutinai išspręsti, kam iš tikrųjų priklauso komedijos „Amerika pirtyje“ autorystė. Be kita ko, jis minėjo, kad daugelis šiam klausimui tirti šaltinių yra nesunkiai prieinami – J. Vilkutaičio vaikai gyvi, pagarbiamai saugoma didelė dalis rankraščių, laišakai, tarp jų ir Vaižganto, rašytas jam, kaip „Amerika pirtyje“ autoriui.

Kadangi savanorių neatsirado, iš pradžių parašiau keletą straipsnių, išspausdiniau juos Amerikos ir Kanados lietuvių spaudoje. O Vytautui Širvydui, buvusiam „Vienybės“ redaktoriui užvedus „Amerika pirtyje“ autorystės „bylą“, įsijungiau į diskusijas. Išėivijoje daugeliui buvo aišku, kad prieš J. Vilkutaitį-Keturakį varoma propaganda turi politinį atspalvį. Paskutinis lašas, privertęs ruošti knygą, buvo jau neabejotinai politizuotas V. Kuzmicko šmeižtas, apšaukiant mano tėvą „tautos išdaviku“, „vokiečių repatriantu“, „Cerberiu“, „literatūrinu vagimi“ ir panašiai. To jau buvo per daug. Mano pareiga tapo apginti tėvo vardą.

Be to, Australijoje vis nerimo Putino sesuo: „Jūsų – Juozo Vilkutaičio ainių – šventa pareiga šią visą Jūsų Tėvelį liečiančią paklaidą VIEŠAI atitaisyti. Ačiū Dievui, mes, esantys užsienyje, galime naudotis laisvu, viešu spausdintu žodžiu. (...) TAI YRA NE ASMENIŠKAS, BET VISOS LIETUVIŲ LITERATŪROS ISTORIJS REIKALAS“.

Turėdamas man šeimos patikėtus tėvo rankraščius ir nemažai dokumentinės medžiagos, griebiausi darbo. Rašiau daugiausia naktimis ir paruošiau knygą „Tikrasis Keturakis ir jo raštai“.

J. Vilkutaitis-Keturakis (viduryje) su poetais Faustu Kirša (kairėje) ir Stasiu Santvaru lietuvių rašytojų tremtinių suvažiavimo metu. Augsburgas (Vokietija), 1947 m. Nuotraukos iš asmeninio archyvo

Kokių reakcijų ji sukėlė?

Man tikrai nelauktų ir netikėtų. Tiek spaudoje, tiek ir laiškuose. Šį kartą Putino sesuo jau man rašė: „Miela Viešnele Birute! Leisk Tave apkabinti ir karštai išbučiuoti už tokį netikėtą prisistatymą! (...) Tai nepaprasta knyga, nepaprastas jos autorius: paties Keturakio dukterė“. O štai kaip atsiliepė P. Orinitaitė: „Nuostabu, kad ligi šiol nesigarsinusi per dažnai savo rašymais spaudoje, o taip puikią knygą paruošė! Ir mano vyras stebisi, kaip rimtai ir nuosekliai viskas surinkta ir išdėstyta. Kiek čia senosios spaudos patikrinta, o viskas išmaniai atsijota ir tiksliai suderinta, pagaliau ir tiesiai grynios išvados pabrėžtos. O jokių tuščiažodžiavimų, kaip paprastai pas mus mėgstama dažnuose rašiniuose apie praeitį nukalbėti... Taip gerai paruošta knyga – maloni retenybė. (...) Ir labai džiaugiuosi, kad Keturakis pagaliau nuo tų kreivų politinių šmeižtų apgintas! Ne dailiais žodžiais, o vien faktų faktais į akis duriant. Dėkui, kad tiesą atkasei ir į šviesą iškelei“. Parašė ir istorikas profesorius Juozas Jakštas: „Tamstos, Ponia, darbas ne šiaip sau pasipasakoji, bet tikrai studijinis. Tamsta ėmeisi jo apsišarvojusi autentiškais šaltiniais, kuriais remdamasi ne tik pasakoji, bet dar ir įrodinėji įtikinamai savo tezę. Manding ją esi apgynusi ir įrodžiusi, taip saktant, pirštu prikišamai autorystę savo tėvelio, sukūrusio 'Amerika pirtyje'. Tokiu būdu esi nukildžiusi priešininkus mūsų okupuotoje Lietuvoje“. Daug kas sveikino, „pastačius paminklą tėvui“ (Stasys Santvaras, L. Andriekus). „Jeigu ne Tamsos knyga, tai J. Vilkutaičio-Keturakio vardas taip ir būtų likęs suterštas“, – reziumavo Jurgis Jankus.

Visų atsiliepimų nesuminėsi. Vien iš gautų laišku susidarytų nemaža knyga. Tokia, beje, ir patarė išleisti geras prietelis Algirdas Gustaitis, žadėdamas pats pirmasis ją nupirkti.

Kiek žinau iš spaudos, čia, Amerikoje, tik trys asmenys buvo V. Kuzmicko suklaidinti: Pranas Naujokaitis, V. Širvydas ir Vincas Trumpa. O jau mano knygai pasirodžius, P. Naujokaitis, „Tėviškės žiburiose“ (1979, nr. 50) rašė: „Knyga įrodo, kad Juozas Vilkutaitis buvo rašytojas, nusipelnęs vietą lietuvių literatūros istorijoje. (...) V. Kuzmickas (...) pasirodė neobjektyvus visus Keturakio raštus priskirdamas tik Antanui“. Ir vis dėlto jam sunku pripažinti klydus, todėl nusileidžia tik iki „brolių Vilkutaičių“ autorystės, už tai susilaukdamas tokio J. Jankaus komentaro: „Ką gi padarysi, kartais ir žmonės turi ožio kraujo“. „Darbininkas klysta Gaisrą ir Pasaką apie šaltabuizius priskirdamas Antanui, ir todėl, gali būti, klysta ir dėl komedijos“, – atlaidesnis ir V. Širvydas. Tik V. Trumpa nuomonės nepakeitė: „Be reikalo B. Vilkutaitytė-Gedvilienė abejoja V. Kuzmicko, kaip literatūros istoriko, nuoširdumu“ („Draugas“, 1984 m. vasario 4 d.).

Gal sugrįžkime prie V. Kuzmicko klastotės. Kaip Jums atrodo, kodėl ji pasirodė?

Mano supratimu, šalia „Aušros“ ir „Varpo“ atgijusios komedijos „Amerika pirtyje“ autorius J. Vilkutaitis-Keturakis pasidarė netinkamas kaip pasitraukęs iš Lietuvos, todėl nutarta jį pakeisti broliu Antanu, kuris „sąžiningai tarnavo caro tarnyboje“. Kompartijos patvarkymu J. Vilkutaičio-Keturakio vardas buvo išmestas iš lietuvių literatūros istorijos, nors dar 1974 m. Kaune suvaidintos komedijos „Amerika pirtyje“ autorius buvo J. Vilkutaitis. Kodėl V. Kuzmickas pradėjo prieš jį per Amerikos kairiųjų spaudą va-

Inžinierius Antanas Vilkutaitis, Keturakio brolis

ryti propagandą, galėtų atsakyti tik jis pats. Tačiau nėra abejonės, kad vėliau buvo įsijungusi ir KGB tarnyba, doras žmogus apšauktas „tautos išdaviku“, „vokiečių repatriantu“. Tik jos agentai žinojo, kad J. Vilkutaitis buvo gavęs leidimą repatriuoti, bet čia jie pametė visas jo pėdas, kadangi tėvas tuo leidimu nepasinaudojo ir liko gyventi Kaune. Tik vėliau, apie tai painformuotas, V. Kuzmickas trumpai spaudoje pranešė, kad „Juozas Vilkutaitis LABAI IŠKILMINGAI SUGRĮŽO Į LIETUVĄ“. O V. Kuzmicko dienoraštyje atsirado tokios eilutės: „V. Landsbergis sakė, kad būčiau pasirengęs smūgiui už Juozo išrisnojimą pas Hitlerį“. Jos cituojamos jau mano minėtoje I. Žvinklevičienės knygoje.

Na, o kodėl vis dėlto ir Jūsų knygai pasirodžius V. Kuzmickas nepakeitė savo nuomonės? O gal per tuos likusius jo gyvenimo trejus metus Jūsų knygos jis nepamatė?

Kodėl? Į tą klausimą galėtų atsakyti tik pats V. Kuzmickas. Gan netikėtai apie tai „Vakarinėse naujienose“ jau nepriklausomoje Lietuvoje yra pasisakęs teatro istorikas Vytautas Maknys: „Jeigu Vincas Kuzmickas būtų išgyvenęs iki dabar, daug ką paaiškintų, o gal ir pats paneigtų anų dienų teiginį. (...) Matyt, atėjo laikas atsakyti į šiuos klausimus ir atstatyti tiesą. To turėtų imtis šiandieniniai literatūros istorikai. O gal tikrai tada kažkas buvo suinteresuotas ne savomis rankomis sukompromituoti išėivijoje mirusį autorių?“

O tą knygą jis ne tik pamatė, bet ir ją pasinaudojo, iš savo „palaidoto“ rašytojo J. Vilkutaičio-Keturakio „Atsiminimų“ perrašydamas visą Vilkutaičių šeimos genealogiją į knygą „Antanas Vilkutaitis-Keturakis“. Bet jo prielaidos tik patvirtina liguistą V. Kuzmicko neapykantą J. Vilkutaičiui, o gal ir visai Vilkutaičių šeimai. **O ką primena Broniaus Raguotio klastotė?**

Nieko naujo, tik toliau tęsiama partijos linija. Įdomu tai, kad B. Raguotis apkaltino mane, sukliudžius „blaiviau, literatūrinu požiūriu objektyviau, visiems nuoširdžiai išspręsti Keturakio problemą“. Tai, žinoma, tik tuščias burbulas, kadangi, man dar neprisijojus, V. Kuzmickas Keturakį labai nuoširdžiai palaidojo. O B. Raguotis jam nuoširdžiai pritarė ir toliau varė propagandą Amerikos kairiųjų spaudoje.

Turbūt vienas didžiausių įrodymų, kas „Amerika pirtyje“ tikrasis autorius, yra paties J. Vilkutaičio-Keturakio ranka rašytas laiškas, kur jis sakosi esąs tos komedijos autorius? O ar jo brolis Antanas kada nors ką nors panašaus teigė?

Nors po „Amerika pirtyje“ pasirodymo inžinierius A. Vilkutaitis gyveno dar devynerius metus, tačiau ligi šiol, per šimtą metų, niekas nėra girdėjęs, matęs ar skaitęs apie kokias nors jo pretenzijas į šią autorystę.

Nukelta į 8 psl.

Vincas Mykoliaičio-Putino namai-muziejus.

www.prienumuziejus.lt nuotr.

Vilko plaukas

Aldona Ruseckaitė

Ištrauka iš rašomos knygos

O tuo metu ilgiau laukti buvo rizikinga – sesuo Magdalena Mykoliaitytė paliko Kauną ir su kitais karo pabėgėliais 1944 m. rudenį pasitraukė į Vokietiją. Jai labai rūpėjo – gal brolis Vincas su žmona Emilija irgi iškeliavo, gal ir juos pagavo plukdanti emigracijos banga, gal kokie pažįstami pavadino kartu, gal jie yra kur netoliese? Karo pabaigos sąmyšyje buvo sunku susigaudyti, neįmanoma susisiekti. Tačiau per pažįstamų pažįstamus ji išsiaiškino, jog Mykoliaičiai likę Lietuvoje. Kai 1945 metų gegužės 8 dieną pasibaigė karas, kai *sustojo tekėjusi žmonių kraujo upė*, pabėgėliai, susibūrę į stovyklas, svarstė, kada jau galės grįžti į Tėvynę ir apkabinti savo brangiausias žmones. Tačiau situacija buvo nepalanki, niekas nesiryžo grįžti, ir gyvenimo vilnys lietuvius iš Vokietijos išplukdė į įvairias tolimas pasaulio puses. Medži, keletą metų pagyvenusi Vokietijoje, po to Kanadoje, visam gyvenimui nusileido Australijos žemėje, per tą blaškymąsi sutiko savo meilę – Juozą Slavėną, ištekęję, susilaukė dukrelės Rasos. Ji nuolat galvojo apie savo artimuosius – brolius ir seserį, bet labiausiai ilgėjosi Vincas – juk dvidešimt metų praėjo kartu! Ilgesys graužte graužė, bet brolio neieškojo – žinojo, jog jam gali pakenkti. Putinas beveik kiekvieną vakarą pasikalbėdavo su Emilija – nerimastingai svarstydami – kur yra Medži? Ar ji gyva? Ar sveika? Ar grįš į Lietuvą? Mykoliaičiams dėl jos buvo labai neramu, jiedu Magdute laikė savo šeimos nare, globotine, o dabar ką daryti? Kur surasti? Kaip padėti? Ir štai 1947 metais, Magdalenai, dar gyvenančiai Vokietijoje, dirbujančiai stovyklos laikraščelio „Žinios“ redakcijoje, paštininkas įteikia pluoštą laiškų, mat, rašo „korespondentai“, siunčia leidiniui straipsnelius, tačiau vienas laiškas į tokį nepanašus. Magdute jį atplėšia, o ten mato dar vieną voką. *Ant voko pažinau Putino rašyseną, man pasidarė silpna, akyse tamsu, ir aš susverdėjau, vos neapalpau, paveikta tokio netikėtumo...* Brolis buvo užrašęs neteisingą adresą, laiškas klaidžiojo devynis mėnesius, vokas buvo „papuoštas“ šešiais Maskvos antspaudais – ant abiejų pusių po tris... Ilgame laiške Putinas neprašė, kad Magdute parašytų jam laišką. Štai tą vasarą, kai važiuo į Emilijos tėviškę praleisti paskutinių karo mėnesių, sesers nepakvietė, dabar laiške Vincas gailėjosi, kad tuo metu jie kartu nebuvo kaime. Jis rašo naujienas apie gimines, se-

serį ir brolius, pabrėžia, jog tik jos vienos nėra šalia jų. *Kaip daugelio kitų, atskirtų nuo tėvynės, Tave dar laukia didelis vargas ir skurdas.* Ir pripažįsta, kaip jam neramu dėl sesers silpnos sveikatos, ji galinti grįžti Lietuvon, jis vėl ją globos, priglaus po savo stogu, suras darbą, o vasaras visi kartu praleis prie Neries, pušyne. Ir viskas bus gerai. *Tu nesi kokia nusikaltėlė. Gyvensi, kaip gyvenam mes visi – bendru likimu su savo tauta ir visuomene.* Juk jau praėjo keturi ilgesio ir išsiskyrimo metai, tad dabar norisi, kad sesuo grįžtų kuo greičiau. *Bučiuoju Tave karštai, karštai. Tavo Vy. Labai labai išsiilgę mes Tave laukiame. Iki pasimatymo. Ly.* Šią laišką Magdute išsaugojo ir leido jį paskelbti lietuvių išeivių spaudoje. Geriau sesuo būtų to nedariusi. Spekuliacijų būta įvairių. Karštieji tautiečiai patriotai plakė iš visų pusių tą laišką: kad padiktuotas komunistų, kad parsidavėliškas. Į šio laiško gynybą aktyviai įsijungė ir sesers vyras Juozas Slavėnas, kuris labai garbino svainį. Jis parašė straipsnį į Australijos lietuvių spaudą, iškoneveikė visus kritikus, kurie pretenduoja daryti *neklįstamas išvadas pagal kurpalį*, o iš tikrųjų tiesos nežino, net nenutuokia. Be abejo, Putinas nebuvo koks neišmintingas paauglys, jis žinojo, kad tą laišką skaitys cenzoriai ir kad jį tikrai sesė gautų, reikėjo išsisukinėti. Bet antra vertus – brolis išties norėjo, kad Medži grįžtų, jis labai jaudinosi, kad ji viena svetimame nežinomame pasaulyje, kad nėra labai stiprios sveikatos, ką ji ten dirbs, kaip įsikurs, kas jai padės? Vincas visa širdimi buvo pasirengęs su Magdute dalintis paskutiniu duonos kąšniu, priimti po savo stogu – šitie pažadai nebuvo nei melas, nei komunistų padiktuoti. Galbūt Mykoliaičiai nebuvo didelis politikas, mokslo prasmegęs žmogus iš karto ir nesusigaudė, kaip čia gali būti, nors pirmoji sovietų okupacija jau buvo palikusi savo ženklus. Profesorius mylėjo ir globojo seserį Elzę, brolius, padėjo jų vaikams, bet Magdalena buvo jam brangiausia – jau lyg prie odos priaugusi. Mykoliaičių dėl sesers kankino nežinia ir nerimas, bet prieš akis dar buvo dešimt metų iki bendravimo su Magdalena, iki jų intensyvaus, artimo, atviro susirašinėjimo, kai brolis parašys seseriai: *prisipažįstu, kad anais laikais aš nemokėjau Tave branginti. Būdavau šaltas, užsidares...* O juk Tu iš visos šeimos esi man artimiausia. Ir dar ne kartą apgailestaus, kad jaunystėje, kai gyvenome kartu, nemokėjo jos įvertinti, atviriau pasikalbėti, būdavęs net irzlus. Tačiau Medži tuos laikus prisimins kaip didžiausią džiaugsmą, įvertins brolio rūpestingumą, gerumą, puikią jo globą, o dėl *užsidarymo ir šaltumo – tai juk mes visi tokie... Tokie individualistai...*

Tiesa, tada, kai Magdute 1947 metais gavo tą brolio paslaptinę laišką, ji norėjo jam pranešti, jog yra gyva, sveika, tad pažįstamiems į Kauną parašė žinią, jie gavo ir perdavė Putinui. Toks tuomet buvo ryšys. Pirmoji Magdalena susirado sesuo Elzbieta, ji ir parašė, gavo atsakymą, o tada ir Vincas. Buvo 1957 metai. Dešimtmetis iki brolio mirties. Mykoliaičiai Australijoje gyvenančiai seseriai išrašė daug sielos paslapčių, kūrybos naujienų ir planų, ir abejonių... Kartais rašydavo abu su Emilija, ji pridurdavo laiško pabaigoje kokį sakinuką, bet dažniausiai vienas, nerodydamas žmonai. Laiškuose sesė vadino *brangi, mylima sesute Medži*, bet pasirašinėjo dažniausiai *Jūsų V. Sesuo* ir broli kreipdavosi: *Didžiai mylimas, Didžiai brangus Vy!* Be abejo, jie abu žinojo, kad laišakai vis dar gali būti cenzūruojami, tad rašė atsargiai, tačiau laiškų pokalbiai atviri, gilūs, pilni pasitikėjimo. *Kasdien prisimenu Tave ir Tavo šeimynėlę* – pripažįsta brolis. Sesuo atsiunčia moteriškų drabužių Emilijai ir kitoms giminaitėms, visos dalijasi, ir Vincui šiltą megztinį, šaliką, jis dėkoja, bet ir pabrėžia, kad Lietuvoje visko yra, *dovanos mums tik malonumas, prabanga*, o Magdalenos šeimai Australijoje nelengva tuos pinigėlius uždirbti, juoba, kad svainis Juozas Slavėnas tikrai sunkiu darbu pelno duoną. Svarbiausia abiem pusėms esą nuotraukos ir laišakai, ir juose reiškiama jausmai – *mums brangiausia!* Brolis Vincas dažnai prašo sesers atsiųsti jų šeimos nuotraukų, labai džiaugiasi jas gavęs, tačiau pats iš savo pusės siųsti vis delsia, prisimena jaunystės pomėgį fotografuoti, pripažįsta turįs du gerus fotoaparatus, bet esą nepaslankus ir vis žada, jog pavasarį tikrai prisiruošias. Nusiuočia keletą nuotraukų, kuriose abu su žmona: tai 1956 metais atostogaujant ir gydantis Gaguose po palmę, tai dar kažkur – du pagyvenę elegantiški orūs ponai, dailiai apsirengę, Emilijos suknelės puikios, pasipuošusi keliomis eilėmis karolių... Gal ir nusifotografavę specialiai dėl Magdutes, nes šiaip jų bendrų nuotraukų išlikę gana mažai.

O kokį džiaugsmą Slavėnams teikė Mykoliaičio atsiunčiamos knygos: ir jo paties Raštai, ir eilėraščių rinkiniai, ir literatūriniai žurnalai, ir vaikiškos knygelės Rasai. Šitos knygos buvo jų namų didžiausias ir pagrindinis turtas, pasididžiavimas: *ką nors brangesnio už Tavo raštus mes niekad neturėjome ir neturėsime.* Užsukę į svečius, jų draugai pirmiausia puldavo prie Putino knygų, prašydavo, kad Magdute mašinėle nurašytų eilėraščių, nes šio turto iš namų šiukštu neišleisdavo.

Minėjimo dalyviai prie K. Donelaičio paminklo Klaipėdoje

Eiles skaito aktorė V.Kochanskytė.

Autoriaus nuotraukos

Dėmesio Mažajai Lietuvai niekada nebus per daug

Algis Vaškevičius

Neseniai Klaipėdoje buvo paminėta Kristijono Donelaičio draugijos įkūrimo 100-mečio sukaktis. Iškilmės vyko uostamiestyje, nes būtent šiame mieste draugija ir buvo įkurta 1921-ųjų rugsėjo 13 dieną siekiant sustiprinti krašto lietuviškos tapatybės, kultūros ir švietimo aplinką, ruošti dirvą susijungimui su Lietuva, kuris sėkmingai įvyko 1923 metais. K. Donelaičio draugija atkurta Vilniuje 1992 metų kovo 14 dieną.

Kaip teigia inžinierius, Mažosios Lietuvos tyrėjas Algirdas Mikas Žemaitaitis, pirmoji K. Donelaičio draugija buvo įkurta 1921 m. rugsėjo 13 d. Klaipėdoje vietoj uždarytos jaunimo draugijos „Jūra“. Naujos kultūros ir švietimo organizacijos steigėjas ir pirmininkas buvo Lietuvos visuomenės veikėjas, poetas, Tautinio lietuvių banko Klaipėdoje valdytojas, ekonomistas Gustavas Juozupaitis (1895–1954, slapyvardis Sėjus). Jis mirė Panevėžyje, kapo vieta nėra žinoma.

Leidinių „Donelaičio žemė“ paroda

Draugija turėjo savo bibliotekėlę, rengė literatūros vakarus, lietuvių rašytojų, spaudos minėjimus, lietuvių kalbos kursus. 1930 m. draugija surengė K. Donelaičio mirties 150-mečio minėjimą. Draugijos nare buvo ir Ieva Simonaitytė. Ši draugija nustojo veikti dėl „Aukuro“ draugijos konkurencijos. K. Donelaičio asmenybė, jo kūryba žavėjo, traukė prieškarinio inteligentiją, ypač akademinį jaunimą. 1929 m. lapkričio 30 d. Lietuvos universitete (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo universitetas) buvo įsteigta dar viena Evangelikų lietuvių studentų – Donelaičio draugija.

100-mečio iškilmės prasidėjo prie K. Donelaičio paminklo jo vardo gatvėje, kur buvo padėtos gėlės, jų padėta ir prie paminklo Vieningai Lietuvai Danės gatvėje, o vėliau visi rinkosi Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje, Pilies muziejaus konferencijų salėje į konferenciją „K. Donelaičio draugija – jungtinei Lietuvai“. Renginys taip pat buvo transliuojamas ir nuotoliniu būdu.

Salėje buvo surengta laikraščių ir žurnalų „Donelaičio žemė“, leidžiamų nuo 1992 metų paroda – buvo galima pavartyti nuo laiko pageltusius laikraščių puslapius, to paties pavadinimo žurnalus. Čia nedidelę parodą apie savo veiklą pristatė ir Mažosios Lietuvos reikalų tarybos Klaipėdos skyrius.

Renginys prasidėjo Lietuvos himnu ir menine kompozicija – ją atliko aktorė Virginija Kochanskytė, operos dainininkas, Klaipėdos valstybinio muzikinio teatro solistas Mindaugas Rojus ir pianistė Inga Maknavičienė pradžiugino menine programa. Minėjimo dalyviai išgirdo ištraukas iš Sigitos Gedos, Kazio Bradūno, Justino Marcinkevičiaus poezijos, skambėjo arijos iš Giedriaus Kuprevičiaus miuziklo „Devynbėdžiai“ bei operos „Prūsai“ ir kiti kūriniai.

„Apie K. Donelaitį galima pasakyti – kuo daugiau metų praeina, tuo jis atrodo reikšmingesnis. Kai per pandemiją nuotoliniu būdu Birminghamo lietuvių Didžiojoje Britanijoje surengė K. Donelaičio minėjimą, man tas renginys labai patiko ir džiaugiausi, kad šį kūrėją ir dabar prisimena, mini, vertina, apie jį kalba. Ačiū už jūsų pastangas dirbant

svarbų darbą ir už tai, kad minėjimui pasirinkote Klaipėdą“, – sakė Klaipėdos vicemeras Arvydas Cesiulis.

Konferencijos dalyviams nuotoliniu būdu pasveikino ir Lietuvos kultūros ministerijos viceministras Albinas Vilčinskas, perdavęs ir ministro Simono Kairio sveikinimą. Pasak viceministro, retai kuri draugija sulaukia tokio reikšmingo jubiliejaus, ir svarbu, kad ji toliau gyvuotų, stiprėtų ir dirbtų tam, kad būtų išsaugotas ir atieties kartoms perduotas Mažosios Lietuvos palikimas.

Gražių žodžių sukakties proga draugijai negailėjo ir Klaipėdos universiteto rektorius Artūras Razbadauskas. Pasak jo, K. Donelaitis yra viena iš pačių iškiliausių Mažosios Lietuvos asmenybių, o draugijos 100-metis – puiki proga apžvelgti nuveiktus darbus ir numatyti perspektyvas. Jis priminė, kad Klaipėda saugo K. Donelaičio atminimą, kasmet sausio 1-ąją miesto gyventojai renkasi prie paminklo „Metų“ autoriui ir pamini jo gimtadienį.

Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus direktorius Jonas Genys priminė, kad būtent šis muziejus saugo Mažosios Lietuvos paveldą. Jis priminė, kad Klaipėdos krašte jau nuo pat XVIII amžiaus pabaigos ir iki Antrojo pasaulinio karo veikė labai daug

įvairių draugijų ir organizacijų, bet daugelis jų dirbo trumpai, nunyko. Labai svarbu, kad K. Donelaičio draugija buvo atkurta, išlaikė savo tęstinumą ir tęsia svarbius darbus, puoselėdama šio krašto tęstinumą, leisdama išliekamąją vertę turinčius leidinius.

Vicemeras A. Cesiulis supažindino renginio dalyvius, kokie paruošiamieji darbai atlikti pasitinkant 2023-uosius metus, kai bus minimas Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos 100-metis. Pasak jo, tai didelis įvykis ir Lietuvos, ir Europos mastu, tad pasirengimo darbai jau vyksta, į juos aktyviai įsitraukė ir Klaipėdos universitetas, darbo grupė gausna įvairių pasiūlymų. Jau artimiausiu metu baigsis terminas, iki kurio laukiama pasiūlymų šiai datai paminėti ir bus rengiama jų programa. Renginiai apims 2022–2024 metus, nes jau kitamet Klaipėda minės 770 metų sukaktį.

A. Razbadauskas sakė, jog rengiantis šioms sukaktims akcentuojamas ir Tilžės akto signatarų indėlis, daug kalbama ir daroma dėl jų atminimo įamžinimo. Taip pat 100-mečio jubiliejui bus kuriamas ir dokumentinis filmas, į pasirengimo darbus įtraukti mokslininkai, istorikai, žinia skleidžiama tarptautiniu mastu.

Konferencijoje pranešimą apie K. Donelaičio draugijos istoriją bei veiklą „Kristijono Donelaičio draugija 1921–2021“ skaitė šios draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius, o pranešimą „Kai kurie kalbos politikos akcentai pirmojoje Lietuvos Respublikoje“ – Valstybinės lietuvių kalbos komisijos narė dr. Daiva Vaišnienė. Ji pateikė daug įdomių pavyzdžių apie tai, kokiaje padėtyje buvo atsidūrusi lietuvių kalba prieškarinio Klaipėdoje, kaip jai teko varžytis su vokiečių kalba.

Viešosios įstaigos Karaliaučiaus krašto lietuvių bendruomenė vadovas Sigitas Šamborskis susirinkusiems papasakojo, kokie darbai atlikti siekiant išsiaiškinti tikslią pirmosios lietuviškos knygos autoriaus Martyno Mažvydo gimimo datą ir jo palaidojimo vietą. Jis pasidžiaugė, kad neseniai buvo suremontuotas ir atnaujintas Kristijono Donelaičio memorialinis muziejus Tolminkiemyje, kuris jau laukia lankytojų. Deja, ten nuvažiuoti dabar nėra galima, ir apskritai Karaliaučiaus krašte šiandien mažėja lietuviškų mokyklų, didėja lietuvių nutautėjimas.

Renginyje sveikinimo žodžius tarė ir savo pastebėjimais pasidalino Šiaulių universiteto profesorė Džiuljeta Maskuliūnienė, akcentavusi tai, jog draugijos veiklą būtina įtraukti kuo daugiau jaunimo, taip pat rašytojas Laimonas Inis, savo kūryboje skiriantis daug dėmesio Mažajai Lietuvai, 90-metį mininčios XXVII knygos mėgėjų draugijos vadovė Dalia Poškienė, Rambynų regioninio parko direkcijos vadovė Diana Milašauskienė ir kiti svečiai. Vietos klaipėdiečiai teigė, kad mieste statoma nauja mokykla ir siekiama, kad jai būtų suteiktas K. Donelaičio vardas.

Noros Ikstenos „Motinos pienas”: Birutės Mar versija

Astrida Petraitytė

Esu „Solo” teatro, tiksliau – Birutės Mar ir jos monospektaklių gerbėja; džiugu, kad aktorė nėra „vienas lauke karys”, kad turi kūrybos talkininkų, o administracinę-biurokratinę našta, matyt, prisiėmė Rolandas Savickas (teatro direktorius).

Ne visus Mar spektaklius mačiau, bet matytieji – štai „Unę” (Babickaite) esu skaitytojams pristatiusi – įtikina: aktorė, pasitelkdama rekvizito detales, atskirus buitinius daiktelius, šį tą keisdama aprangoje, išties geba sukurti ir psichologinį herojės paveikslą, ir istorinį vyksmo kontekstą.

Rugsėjo 28-ąją nulėčiau pažiūrėti „Motinos pieno” – spektaklio pagal populiarųjį latvės Noros Ikstenos romaną. Bene prieš porą metų – dar „nerūpestingais”, ikipandeminiais laikais – Lauros Laurušaitės verstas romanas pristatytas Vilniaus knygų mugėje, dalyvaujant pačiai autorei. „Motinos pieną” netrukus perskaičiau, meninės ir psichologinės įtaigos likau paveikta – regis, ir autobiografi-

Birutė Mar Motinos vaidmenyje

niu atšvaitų turi šis pasakojimas apie motinos ir dukters gyvenimą sovietinėje Latvijoje, komplikuočius tarpusavio santykius.

Beje, išvydusi spektaklio plakata su dviem portretais – jaunos moters ir mažametės mergaitės – net pamaniau, kad čia „dokumentuota” rašytojos Ikstenos vaikystė, bet ne – tai pačios Birutės Mar (cinkevičiūtės) ir jos mamos nuotraukos.

Ėjau į patį pirmą „Motinos pieno” premjerinį spektaklį, bet be reikalo nusiteikiau atlaidumui – esą dar ne viskas bus nušlifuota, sustyguota... Spektaklis prabilo visa psichologine-vizualine jėga.

Aktorė, galima sakyti, prieš spektaklį padarė dar įžangėlę – tarusi keletą žodžių apie kūrinį ir jame atspindimą sovietmetį, priminė mūsų, vyresniųjų, vaikystės patyrimus: padeklamavo keletą „klasikinių” spaliukišką ir pionierišką entuziazmą išreiškiančių eilėraščių (lengvai atpažįstamai atsišaukė: „Man nešalta, man visai nešalta, nors pašalę buvo dar

Spektaklio kūrybinė grupė.

A. Petraitytės nuotr.

iš ryto. Aš einu atsiseigijus palta, kad visi kaklaraištį matytų”). Tiesa, į spektaklį buvome įvesti dar „prieangyje” – laukdami viršutinėje fojė, kol būsim įleisti į salę (nedidelę, pereinančią į scenos erdvę be jokio šios pakėlimo), turėjome progos televizoriuje išklaudyti Sovietų Sąjungos „Aukščiausiojo” – Leonido Brežnevo vograujančio naujamečio sveikinimo.

Vyresniesiems tai turėjo atgaivinti realiai išgyventą, jau į paraštes nustumtą, tarsi užmirštą laiką; įdomu, kaip šie sovietiniai dinosauzai (ir spektaklyje vis šmėkštelintys ideologiniai marazmai) atrodė jaunajai kartai – matyt, kaip egzotika?

Birutė Mar, kaip visada, intonacijos, mimikos (t. p. kai kurių išorinių detalių) kaita gebėjo kurti paralelinius motinos ir dukters portretus, ir ne tik juos: „išiterpdavo” ir saldžiabalsė mokytoja, ir dantimis kaukšintis kagėbistas (čia aktoarei „patalkino” kaukolė, ant medicininio stalėlio stovinti kaip Mamos gydytojiško – sužlugdyto – pašaukimo atributas).

Tiek romano, tiek spektaklio istorija programėlėje reziumuota: „Motina – gydytoja, tremtinio dukra, iš kurios sovietų valdžia atima viską: ne tik profesinę ateitį ir tapatybę, bet ir gyvenimo džiaugsmą bei prasmę. Jos dukra – mamos priešingybė – iš prigimties kupina gyvenimo džiaugsmo [pridurtume: ir naivumo – A.P.]. Tai pasakojimas apie emociją ledo sieną, kuria motina atsiveria nuo dukters – iš meilės ir noro apsaugoti”.

Spektaklis (bent man) kiek kitaip sufokusavo istoriją nei ją „mačiau” romane: jame tarsi viskas sukosi apie Dukrą, o Motinos liniją – su visais ekscesais (dingimu kelioms dienoms vos grįžus iš gimdymo namų, taip atsakant kūdikiui būtino maisto – motinos pieno; mėginimais žudytis, „paderinus” alkoholi ir vaistus ir pan.) priėmiau kaip „aplinkybes”, šalia sovietinės ideologijos, įtakojančias pagrindinės herojės gyvenimą. Tuo tarpu spektaklyje Dukters ir Motinos gijos yra lygiavertės, pastaroji dėl savo tragikos net labiau atsišaukianti. Tad aktoarei (kuri kartu ir režisierė) dėkinga ir už šį naują, gelmingesnį žvilgsnį į romano herojes.

Birutė Mar, atlaikančiai visą psichologinio vyksmo krūvį, yra ir patalakančių – štai galinė scenos siena mus iškart pasitinka „išklijuota” sovietine „Tiesa” ir kitais laikraščiais, vėliau vaizdas kinta, net atgyja – Mamos mokymosi Leningrade laikotarpiu regi-

me ir filmuotus šio miesto kadrus... O dar, išties papildomai „įelektrinančios” vyksmą, pasigirsta pravoslaviškos giesmės, pro „sieną” persišviečiant giedotojos šešėliui... „Šešėlių” giedant išgirstame nekart, tik... bent man perteklinis, spektaklio stilistiką pažeidžiantis buvo jo – gal vizijos, o gal Anapusiųs pažado – „materializavimasis” spektaklio finale: kai jau ir lietuviškų trispalvių plazdenimas, ir Baltijos kelio užuominos ant „ekspozicinės sienos” keitė sovietinius ženklus, iš už galinės širmos pasirodė moteris, nešina rožę, ją įteikė Dukrai – matyt, sceną reikėjo suprast kaip Motinos ar jos vėlės susitaikanti atsiseivikinimą?.. Bet kam tokiu sunkiasvorišku akcentu užbaigti subtiliai skaudžiai išaustą audinį?.. Kam suardyti Vienos Aktorės daugiabalsiškumo ir daugiakūniškumo išpūdį (tarsi staiga jai prisireikė „ramento”)...

Gražu, kad po spektaklio nusilenkti išėjo visa talkininkų grupė. Kas yra kas negebėjau identifikuoti, bet programėlė skelbia: vokalistė – Virginija Skirmantė, choreografė ir režisierės asistentė – Sigita Mikalauskaitė, dailininkė – Indrė Pačėsaitė, muziką kūrė ir parinko Antanas Kučinskas, vaizdo projekcijų autorius – Karolis Bratkauskas, šviesų dailininkas – Audrius Jankauskas. Tarp veikiančių liko neįvardytas itin svarbus asmuo, tarp kitų išsiskyręs pasirištu pionierišku kaklaraičiu – „Solo” teatro direktorius, Birutės Mar ne tik kūrybos bendrakeleivis ...

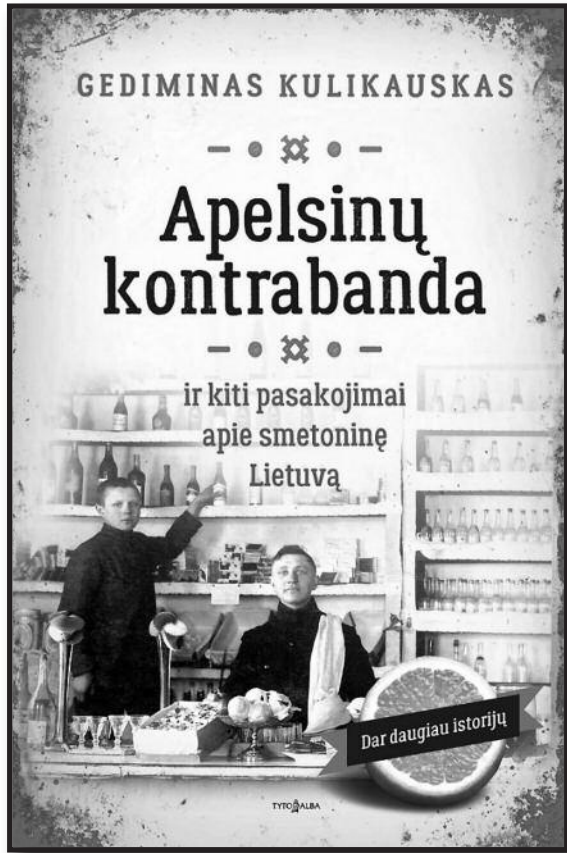

Užmiršto laiko grimasa: Leonido Brežnevo naujamečio sveikinimas

<p>Sun., Oct 10 ~ 2pm</p> <p>In English</p> <p>“ROOTS” LITH. CEMETERY RESTORATION IN SOUTHERN ILLINOIS</p>	<p>Sat., Oct 16 ~ 2pm</p> <p>In English</p> <p>MAPPING LITHUANIAN LANDMARKS in the USA!</p> <p>Aistė Žemaitienė Augustinas Žemaitis</p>	<p>Sun., Oct. 24 ~ 2pm</p> <p>In English & Lithuanian</p> <p>Poetry & Multi Art Book Presentation</p> <p>Rytmečio Rasa Morning Dew Rasa Stefanija Miliauskas</p>	<p>Tues., Nov. 2 ~ 7 pm</p> <p>In English</p> <p>Ask a Lithuanian Lawyer: How to Apply for Lithuanian Citizenship</p> <p>Aistė Žemaitienė</p>	<p>Join us for these UPCOMING EVENTS at the Balzekas Museum</p> <p>Info & Reservations: https://balzekasmuseum.org Refreshments will be served</p>
---	--	---	---	--

Apelsinų kontrabanda mėsmalėje

Romualdas Kriaučiūnas

Gediminas Kulikauskas. *Apelsinų kontrabanda ir kiti pasakojimai apie smetoninę Lietuvą.* – Vilnius, Tyto alba, 2021, 477 psl.

Tai dar viena neseniai pasirodžiusi knyga apie smetoninę Lietuvą. Prieš porą metų Giedrės Milerytės-Jaspertienės knyga „Kai Kaunas buvo Kaunas“ skaitytojus kvietė pasivaikščioti po 1938 m. laikinąją sostinę. Dabar rankose laikau Gedimino Kulikausko „Apelsinų kontrabandą ir kitus pasakojimus apie smetoninę Lietuvą.“ Šioje knygoje dėmesys skiriamas prieškarinei Lietuvai. Internetu rašoma, kad jos autorius – vienas populiariausių Lietuvos istorikų, keturių knygų apie senąją Lietuvą autorius, dirbantis Lietuvos muitinėje. Jis domisi tarpukario Lietuvos kasdienybės, kontrabandos ir karo istorija.

Tai naujas knygos leidimas, papildytas dar neskelbta medžiaga. Šioje laidoje yra vienuolika istorijų, atskleidžiančių Pirmosios Lietuvos Respublikos pasaulį – spalvingą, įdomų ir keistą. Knygos galiniame viršelyje teigiama, kad šioje kasdienybės istorijoje daug pasakojimų apie žmones ir komiškus, o kartais didvyriškus poelgius ir įvykius, kurie nebūtinai pateko į „didžiosios istorijos“ puslapius. Dabar mes galime sužinoti, ką galvojo, kaip elgėsi, ko norėjo ir ko bijojo mūsų tautiečiai prieš šimtą ir mažiau metų.

Knyga sudaryta iš vienuolikos skyrių. Jiems išvardinti užtektų vieno puslapio, tačiau šioje knygoje turinys užima penkis mažo šrifto puslapius. Tokį turinį galima vadinti pažadu skaitytojams, kas knygoje bus aprašyta. Žodyje skaitytojams autorius mini, kad bene nuo ambicingiausio to meto Lietuvos projekto – Žemaičių plento statybos iki radijo paplitimo – kasdienių knygoje rašoma ir apie pompastiškiausią Antano Smetonos 60-mečio jubiliejaus šventę ir nevykusį „Geležinio vilko“ perversmą prieš tą patį „tautos vadą“. Aprašomos Lietuvos kariuomenės kovos planai su sovietų tankais ir ketinimas atstatyti Kauno pilį. Daug vietos knygoje skirta lobių ir senienu paieškoms. „Taip, čia smagi temų mišrainė, labiausiai vienijama tik laikotarpio ir valstybės, kurioje nutiko aprašyti įvykiai, gyveno minėti žmonės“ (12 psl.). „Apelsinų kontrabandoje“, pvz., tokia temų mišrainė/makalynė. Dėl to pradėjau skaityti nuo Lietuvos Nepriklausomybės kovų (ir samdinių vaidmens jose), nors puikiai supratau, kad gerą dalį skaitytojų ta mėsmalė nubaidys. Bet ką darysi – man pačiam buvo įdomu tai rašyti. Tai ir rašiau la-

bai nesukdamas galvos“ („Palangos tiltas“).

Knygą skaitydamas lipdukais pasižymėjau man ypač įdomias vietas, faktus ar nuotaiką. Augustinas Valdemaras, pirmosios Lietuvos vyriausybės vadovas, sugalvojo kariuomenės organizavimo sistemą, kur į krašto gynėjus tegalėjo būti primami patikimų asmenų rekomenduoti vyrai. Ne nuostabu, kad 1918 m. lapkritį kariuomenėje teturėta vos apie 450 karių.

Keistai man skamba knygos pavadinimas, kur dėmesys skiriamas apelsinams ir jų kontrabandai. Apelsinai buvo prabangos simbolis. Jie buvo brangūs, kainos valdžios kontroliuojamos, vedančios į oranžinę kontrabandą. Spiritas tarpukario Lietuvoje tapo neabejotinai šešėlinės prekių piramidės lyderiu. Čia taip pat klestėjo ir kitų prekių kontrabanda.

Atgaivai aprašyta prezidentinė Palanga. Spaudos dėmesio centre buvo prez. Antano Smetonos ir jo šeimos vasaros atostogos, užsitęsiančios 4–6 savaites. Palangos burmistrui (1933–1940) Jonui Šliūpui labai nepatiko žodis „kurortas“. Todėl visus septynerius savo vadovavimo metus jis atkakliai mėgino pakeisti šį žodį savo sugalvotu terminu „sveikykla“. Žurnalistai domėjosi, kaip tuomet vadinti „kurortininkus“? Poilsiauti užsienyje tapo tarsi nusikaltimu savo kraštui. Toliau knygoje skaitome, kad didžiausi kaimo priešai buvo valdininkai ir sindikatai.

Labai detalai aprašyta didžioji pasaulinė ekonominė krizė ir jos atgarsiai Lietuvoje. Aptariamos varžytinės – lietuvių ūkininkų siaubas. Išaiškina mas „žasų karas“ su Vokietija, nacių Sasso-Neumanno byla, 1935 m. neramumai Suvalkijoje, privedę iki susišaudymų ir aukų. Ši retai minima tema knygoje labai kruopščiai pristatyta. Su teisėtu pasididžiavimu aprašoma Žemaičių plento statyba, radijo ir elektros lemputės kaime. Paminėtos ir Adolfo Damušio pastangos Lietuvos cemento pramonės sri-

tyje, bet dėl prasidėjusio karo nebuvo pilnai realizuotos.

Vienas knygos skyrius – per 30 puslapių – atidėtas aprašyti iš dangaus nukritusiems užsienio orlaiviams. Ten sutelkta daug informacijos šiomis temomis besidomintiems skaitytojams. Paskutinis skyrius – „Karo nuojauta: Kaip rengėsi gintis tarpukario Lietuva“. Baigdamas skaityti, noriu pacituoti paskutinį knygos paragrafą „Taigi, priemonių gynbai buvo. Tačiau kai 1940 m. birželio 15-ąją trijų Baltijos valstybių link pajudėjo trys sovietų armijos su 541 tūkst. karių, 7 tūkst. artilerijos pabūklų, 4 600 tankų ir šarvuotųjų, 2 500 lėktuvų... Kai į Lietuvą pasuko 243 tūkst. karių, 2600 patrankų, 1 700 tankų ir 200 šarvuotųjų..., neatsirado kas iššautų tą lemtingą šūvių seriją iš ‘Oerlikono’ patrankos... Oficialiais sovietų duomenimis, užimti trys Baltijos valstybės jiems kainavo 58 žuvusius (nusižudė – 15, paskendo – 15, tiesiog ‘žuvo’ – dar 28) ir 158 sužeistus karius“ (476–477 psl.).

Dar turiu keletą pastabų knygai. Pirmiausia, knyga netinka kaip dovana kam nors, norint supažindinti su smetoninės Lietuvos laikotarpiu. Daug dėmesio joje skiriama įvykiams ir reikalams, kurie garbės ar pasididžiavimo to meto Lietuva neskaitina. Joje beveik nieko išskirtinai teigiama apie meną, muziką, teatrą, kultūrą, sportą, jaunimo organizacijas, spaudą, religinį gyvenimą. Šios sritys tarsi apeitos. Knygoje gausu įdomių nuotraukų, bet jų pavadinimai – mikroskopiškais raidelėmis. Tokio pat smulkumo šimtų išnašų paminėjimas beveik kiekvieno puslapio apačioje. Pasigėdau pavardžių ir vietovių rodyklių knygos pabaigoje. Kompiuterių laikais tokia galimybė lengvai įgyvendinama. Bet labai įvertinau autoriaus pastangas ne tik pateikti įvairias to meto kainas litais, bet jas „išversti“ į šių laikų kainas euras.

Norėjau apie patį knygos autorių G. Kulikauską ką nors daugiau sužinoti – amžių, baigtus mokslus, šeimos padėtį, pomėgius – bet nepasisekė. Viena interneto šaltinyje jis pristatomas kaip istorikas, publicistas, mokslinės fantastikos rašytojas, rašo istorinius straipsnius žurnalams. Šalia minėtos knygos dar parašė knygas „Elektros boikotas“, „Respublika prieš Maskvą“ ir „Lietuvio kodas“. Domisi Lietuvos kasdienybės, karo ir kontrabandos istorija.

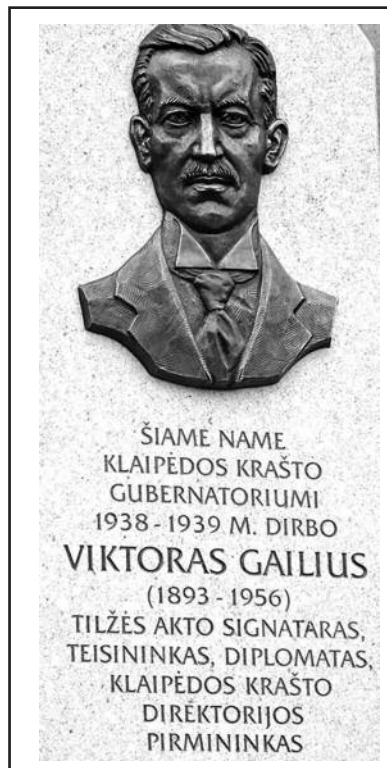
Dėmesio Mažajai Lietuvai niekada nebus per daug

Atkelta iš 4 psl.

Pasitinkant šią sutartį Klaipėdoje, Liepų gatvėje ant banko „Luminor“ pastato, kur iki Antrojo pasaulinio karo veikė Klaipėdos krašto gubernatūra, buvo atidengta atminimo lenta Mažosios Lietuvos veikėjui, Tilžės akto signatarui, paskutiniam Klaipėdos krašto gubernatoriui Viktorui Gailiui. Į iškilmes atvyko ne tik Lietuvos, bet ir Karaliaučiaus srities lietuvių organizacijų atstovai, dalyvavo Seimo narys Arvydas Pocius, Klaipėdos vicemeras Arūnas Barbšys.

Mažosios Lietuvos reikalų tarybos Klaipėdos krašto skyriaus pirmininkas, menotyrininkas Petras Šmitas su padėjėjais idėjo nemažai pastangų, kad tokiomis atminimo lentomis būtų įamžinti iš Klaipėdos krašto kilę Tilžės akto signatarai. Pirmoji tokia lenta buvo atidengta signatarui Jonui Vanagaičiui 2010 metų liepos 6-ąją, o atminimo lenta V. Gailiui – jau septintoji. Visas šias lentas sukūrė architektas Adomas Skeizgelas ir skulptorius Rimantas Eidėjus.

Sveikindamas susirinkusius Seimo narys, buvęs Lietuvos kariuomenės vadas A. Pocius pasiūlydė, kad Tilžės akto signatarai nepamiršti ir jų atminimas įamžinamas. „Tilžės aktas buvo įžanga į 1923 metų sukilimą ir Klaipėdos krašto prijungimą prie Lietuvos. Jei ne šie signatarai, mes nebūtume turėję Klaipėdos krašto. Dažnai mes matome tik žmogaus pavardę ir brūkšnelį tarp jo gi-

Atidengiamą lentą V. Gailiui

mimo ir mirties datų, o tame brūkšnelyje slypi daug svarbių ir reikšmingų darbų tėvynės labui”, – sakė Seimo narys.

P. Šmitas renginio dalyviams priminė V. Gailiaus biografiją, jo nuveiktus darbus. Jis buvo ir „Birutės“ draugijos narys, priklausė įvairioms kitoms organizacijoms. Nuo 1918 m. gruodžio mėnesio jis dirbo Lietuvos Respublikos pasiuntinybėje Berlyne, 1920–1922 m. buvo Lietuvos pasiuntinys Vokietijoje, 1922–1923 m. – Lietuvos atstovas Estijoje. 1923–1925 m. V. Gailius buvo Klaipėdos krašto direktorijos pirmininkas, 1923-aisiais išleido įsaką dėl lietuvių ir vokiečių kalbų lygiateisiškumo, lietuvių kalbos vartojimo mokyklose ir įstaigose. Jo vadovaujama Klaipėdos krašto Direktorija padarė reikšmingų administracinių, ūkinių, kultūrinių reformų.

S. Šamborskis pabrėžė, kad į lietuvišką veiklą V. Gailius įsitraukė būdamas vos 12 metų ir

priminė, kad Tautos fondas, kurio vienu iš įkūrėjų ir valdybos pirmininku buvo V. Gailius iki šiol sėkmingai veikia Jungtinėse Amerikos Valstijose ir jau apie 30 metų remia Mažosios Lietuvos projektus, įvairius renginius.

Atminimo lenta V. Gailiui kainavo apie 4 000 eurų – pusę reikiamos sumos pavyko gauti per bendruomenių finansavimo programą, o antrą dalį skyrė Čikagoje veikiantis Mažosios Lietuvos fondas ir draugija, kuriai vadovauja Zions lietuvių liuteronų parapijos klebonas, dr. Valdas Aušra.

Spalvinga Vilniaus dokumentinių filmų festivalio rudens puokštė

Ieva Marija Mendeikaitė

Vilniaus dokumentinių filmų festivalis (VDFF) – seniausias tarptautinis dokumentinio kino festivalis Baltijos šalyse. Festivalio programą sudaro kūrybinės dokumentikos darbai. Šiemet festivalis vyko rugsėjo 23–spalio 3 d. „Skalvijos“ kino centre, Kauno menininkų namuose bei kino teatre „ArleKinas“. Festivalio žiūrovai buvo kviečiami ne tik pasižiūrėti įdomiausius pastarųjų metų dokumentinius filmus, bet ir susitikti bei pabendrauti su jų kūrėjais. Plačiau besidomintiems kinu buvo rengiamos ir paskaitos bei kūrybinės dirbtuvės. Pagrindinis festivalio organizatorius – „Skalvijos“ kino centras, kuris 2010 m. taip pat buvo apdovanotas ir „Europa Cinemas“ prizų už geriausią kino programą.

Šiais metais VDFF programoje žiūrovai galėjo išvysti tokius filmus – „Paskutinės dienos prie jūros“, „Svyrantis žmogus“, „Raganos iš Rytų“, „Kruvina nosis, vėjas kišenėse“, „Tranzistorių seserys“, „Faya Dayi“, „Anny“, „Aukšinis flakonas“, Peter Mettler filmų retrospektyvą, Specialiąją programą „Žemės stebėtojai“ bei Virtualios realybės filmų programą.

Tikriausiai būtent filmas „Anny“, Helenos Treštikovos 2020 m. pastatyta juosta apie seksualinės industrijos darbuotojų kasdienybę, sulaukė itin daug žiūrovų dėmesio. Savo filmo herojės vardu pavadintame kino portrete „Anny“ čekų dokumentikos meistrė Helena Treštikova fiksuoja iš pažiūros paprasto žmogaus – prostitutės Anni – ypatingą gyvenimą. Jame telpa ir darbas metro stotyje, kur Anni renka pinigus už įėjimą į tualetą, ir pašlijusi dukros bei anūko sveikata, ir šviesūs muzikiniai pasirodymai ant scenos kartu su kitomis moterimis, priklausančiomis nevyriausybinei organizacijai, vienijančiai sekso darbuotojus.

Režisierė H. Treštikova, kurios filmų retrospektyva jau anksčiau buvo pristatyta VDFF, yra sukūrusi daugiau nei penkiasdešimt filmų žmonių tarpusavio santykių ir socialinėmis temomis. Savo darbuose režisierė taiko „ilgalaikio stebėjimo“ metodą, t. y. su savo veikėjais praleidžia ilgą laiką – pavyzdžiui, Anni ji filmavo nuo 1996 iki 2012 metų. Filmas tikrai labai įdomus, labai savitas ir reikalauja iš žiūrovo atvirumo naujai perspektyvai ar dialogui. Turbūt todėl po šio filmo peržiūros filmo žiūrovai galėjo dalyvauti pokalbyje su Monika Staugaityte – filologe, edukacinės paskyros „Paleistuvės“ įkūrėja bei striptizo šokėja. „Mano gyvenime vietą randa du iš pirmo žvilgsnio nesuderinami dalykai – filologija ir striptizas, – sako M. Staugaitytė. – Iš noro kalbėti ir rašyti apie intymių paslaugų industriją atsirado „Instagram“ paskyra „Paleistuvės“. Ten pasakojau apie savo patirtis dirbant striptizo šokėja, santykių su kūniškumu, rašau apie pasaulinį seksualinio darbo kontekstą, stengiuosi rasti kitų žmonių, dirbančių industrijoje ir norinčių pasidalyti savo patirtimi.“

Helena Treštikova, „Anny“

Daug dėmesio taip pat sulaukė Venice Atienza – Filipinų dokumentinio kino režisierės darbas „Paskutinės dienos prie jūros“. Tai itin raminantis, idiliškas filmas. Šioje juostoje siužetas prasideda kaimelyje Karihata. Čia jūra ryškiai mėlyna, dangus dega kaip ugnis, smėlis švelnus kaip šilkas, o jame knibžda įvairių gyvių. Rodos, gyvenimas vienoje iš Filipinų salų – ramus ir idiliškas. Tačiau kasdienybę drumsčia čia gyvenančių žvejų šeimų skurdas. Nepaisant to, ši sala – tarsi nerūpestingos vaikystės metafora. Kaip ir kiekvienam iš mūsų, savo vaikystės salą dvylikamečiui Reyboy teks palikti – netrukus jis išvyks mokytis. Užburiantys jūros ir dangaus horizontai primena, koks didelis ir platus pasaulis laukia berniuko. Filmo režisierė savo kūryboje nagrinėja, kaip kasdieniai veiksmai keičia gyvenimą. Režisierė yra programos „Doc Nomads“ absolventė. Siekdami sukurti platformą autoriniams dokumentiniams filmams, ji ir jos kūrybinis partneris Taivano režisierius Fan Wu įkūrė kino gamybos įmonę „Svemirko Film Productions“. „Paskutinės dienos prie jūros“ yra pirmasis jos ilgametražis filmas.

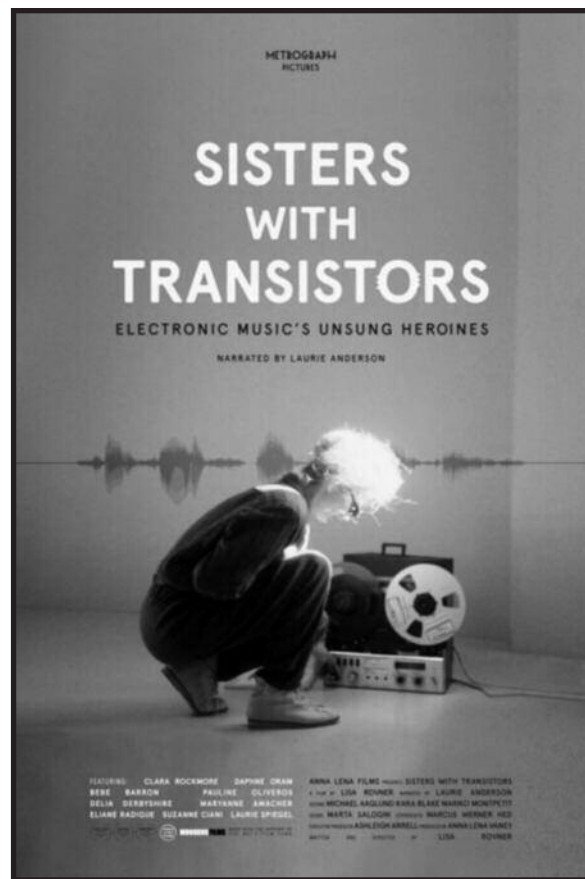
VDFF žiūrovams ir visiems tiems, kam patinka Laura Philips, dar žinoma kaip Laurie Anderson arba kitaip tariant, amerikiečių avangardo menininkė, skulptorė, kompozitorė, smuikininkė, dainininkė ir filmų režisierė, kurios kūriniai apima scenos menų, pop muzikos ir multimedijų projektus, tikrai patiks ir jos naujausias pasirodymas kino juostoje „Tranzistorių seserys“. Šiame Lisos Rov-

Venice Atienza, „Paskutinės dienos prie jūros“

ner filme Laurie Anderson pasakoja istoriją apie elektroninės muzikos pionierę. Joje – Delia Derbyshire, Daphne Oram, Bebe Barron, Pauline Oliveros ir lietuvių kilmės Clara Rockmore. Filmo siužetas pasakoja, kaip buvo tais laikais, kai akademinė muzika patriarchalinėse visuomenėse priklausė vyrams.

Tačiau pagrindinė filmo mintis – šios moterys atrado elektroniką ir ėmė kurti savo taisykles. Tuomet talentingos eksperimentuotojos keitė ne tik muzikos kūrimo procesą, bet ir požiūrį į jos klausymą. Archyviniai kadrai veda žiūrovą per XX a. muzikos ir technikos istoriją. Nutylėtas pasakojimas apie elektroninės muzikos vėliavnešes moteris, tikras maištininkės ir atradėjas – atskleidžia sudėtingą moterų emancipacijos kovą Vakarų kultūroje. Režisierė L. Rovner yra menininkė ir kino režisierė, gyvenanti ir kurianti Londone. Visus savo kūrybinius projektus pradanti trumpametražiais filmais, muzikiniai vaizdo klipais, reklama ir baigianti meno parodomis, kurias sujungia archyvinės medžiagos ir garso panaudojimais bei siekiu politiką ir filosofiją paversti kinematografiniu reginiu. Šiuo metu ji kuria komediją apie meno pasaulį ir televizijos serialą apie revoliucinę architektūrą. „Tranzistorių seserys“ yra jos pirmasis ilgametražis dokumentinis filmas, kuris, be kita ko, taip pat buvo apdovanotas Tarptautiniu Kopenhagos dokumentinių filmų

Lisa Rovner, „Tranzistorių seserys“

festivalio apdovanojimu „Next:Wave“ 2020.

„Virtualios realybės“ filmų programa šiais metais žiūrovams rodė net keturis trumpametražius filmus – „Po sprogimo“, „Jūra, kurią žmonės vadina tamsiaisiais vandenimis“, „Svetimšalis: grafiški prisiminimai virtualioje realybėje“ bei „Orbital Vanitas“. „Po sprogimo“ – filmas, kuris savo patyrimine dokumentika panardina žiūrovą į gyvenimą Fukušimoje praėjus dešimčiai metų po atominės elektrinės sprogimo. Keistos, kone siurrealios erdvės ir kasdienybė žmonių, kurie, pergyvenę katastrofą, iš naujo prisitaikė prie juos supančios aplinkos.

„Jūra, kurią žmonės vadina tamsiaisiais vandenimis“ – trumpametražis filmas apie šauksmus iš jūros gelmių, viliojančius į povandeninį pasaulį. Šiame virtualios realybės seanse žiūrovas panardinamas į giliausius vandenį, kuriuose gyvena šiaurietiškų jūrinių mitų herojai, o ribos tarp žmogaus ir gamtos, vaizduotės ir tikrovės šioje patirtyje palengva išblunka. „Svetimšalis: grafiški prisiminimai virtualioje realybėje“ – filmo siužetas apie keliautojus, keliaujančius per Clevelando ir Adis Abebos rekonstrukcijas. Tai autobiografinis etiopų kilmės amerikiečių režisierės kūrinys, leidžiantis įsijausti į mišrios tapatybės paieškas. Atkuriamieji erdvių 3D modeliai, vaizdo abstrakcija ir atmosfera leidžia vienu metu pajauti ir žmogiškosios tapatybės fragmentus, ir vientisumą.

Na, o „Orbital Vanitas“, kaip tikriausiai galima suprasti iš juostos pavadinimo – žvilgsnis į Žemės centrą iš paslaptinių kosmoso platybių. Virtualios realybės seanso metu poetiški vaizdai sukasi aplink žmogaus apgyvendintą planetą Žemę ir jos orbitą, panardinant žiūrovą į svaigią kosminę meditaciją.

VDFF metu žiūrovai taip pat turėjo galimybę išvysti specialų seansą, skirtą legendiniam dainininkui Frankui Zappai. Daug kas žino, kad Frankas Zappa – vaikas iš eilinės neturtingos šeimos, dar menančios atominio karo grėsmę Amerikoje. Zappos tėvai priešinosi bet kokiam jo domėjimuisi muzika, tačiau tai nedavė norimų rezultatų. Muzikantas pažymėjo Čekijos išsivadavimą iš sovietų priespaudos istoriniu koncertu, o jo atminimas šiandien įamžintas net ir Lietuvoje, turinčioje mažai ką bendra su šia legenda. Šiame specialiame seanse buvo rodomas Alex Winter filmas „Zappa“. Šiame filme pirmą kartą pristatomas didžiulis Franko Zappos archyvas – gausybė dokumentinių kadru ne tik iš gastrolių, koncertų, bet ir iš artimiausių aplinkos. Ryškiausių XX a. politinių ir socialinių įvykių fone pasigirsta menininko draugų, kolegų ir artimųjų pasakojimai apie išskirtinę muzikos pasaulio asmenybę, o pats Zappa atskleidžia, kodėl taip niekada ir nekandidatavo į JAV prezidento postą.

Dauguma šio festivalio filmų, tarp jų „Anny“, „Tranzistorių seserys“, „Paskutinės dienos prie jūros“, bus galima pasižiūrėti internete iki spalio mėnesio paskutinės dienos, todėl labai rekomenduojame nepraleisti progos ir pasižvalgyti po atviro dialogo reikalaujančius ir akiratį plečiančius filmus.

Pareiga buvo apžmeižta tėvą apginti

Atkelta iš 2 psl.

2005 metais sukanka 110 metų, kai caro pavergoje Lietuvoje gimė „Amerika pirtyje“. Kiek metų jos autoriumi laikytas A. Vilkutaitis ir kodėl?

Pirmasis komediją Antanui priskyre Amerikoje gyvenęs „Vienybės lietuvninkų“ laikraščio korespondentas, pasirašęs Darbininko slapyvardžiu: tai konstatuota jam skirtame nekrologe (1903, nr. 44).“

Tuo metu užatlantėje Antanas jau buvo gerai žinomas, nes 1890–1895 metais gausiai siuntinėjo tam laikraščio autoriui savo publicistinius rašinius. Būdamas labai atsargus, jis nuolat kaitaliojo savo slapyvardžius. Kadangi 1892 m. „Vienybė lietuvninkų“ (nr. 36) atspausdino J. Vilkutaičio atsakymėlį „Gaisras“, pasirašytą G. Keturakio slapyvardžiu, Darbininkas, žinodamas tik vieną rašytoją Vilkutaitį, Antanui priskyre ne tik Juozo slapyvardį, bet ir kiek vėliau pasirodžiusią jo komediją „Amerika pirtyje“. Beje, tai buvo vienintelė J. Vilkutaičio publikacija Amerikoje.

Ši Darbininko „antis“ plačiai pasklido, suklaidindama ir užsienyje, ypač Petrapilyje, gyvenančius veikėjus. Tačiau caro pavergoje tėvynėje reikalai klostėsi kitaip. Pavyzdžiui, artimo A. Vilkutaičiui varpininkų veikėjo dr. Kazio Griniaus paskelbtame nekrologe („Varpas“, 1903, nr. 9) labai plačiai aprašomi velionio darbai ir nuopelnai, tačiau apie „Amerika pirtyje“ nėra jokios kalbos, nes varpininkai ir J. Vilkutaitį laikė savo žmogumi, ir gerai žinojo jį esant komedijos autoriumi. Po poros metų, atgavus spaudą, jau viešai surengtuose „Amerika pirtyje“ spektakliuose Marijampolėje ir Kaune J. Vilkutaitis-Keturakis buvo žiūrovų atpažintas ir pakviestas į sceną su didžiausiomis ovacijomis. Tai aprašyta spaudoje.

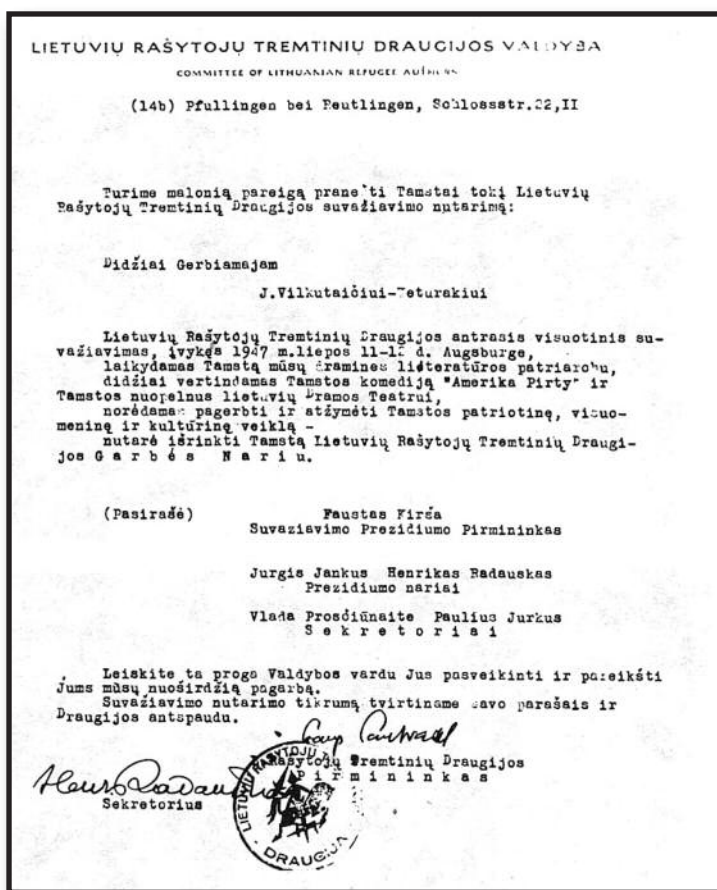
Kai vėliau Petrapilio bibliotekoje dirbęs S. Baltramaitis kreipėsi į Lietuvos veikėjus, kviesdamas pastatyti paminklą A. Vilkutaičiui, kaip komedijos „Amerika pirtyje“ autoriui, dr. K. Grinius atsakė („Vilniaus žinios“, 1905, nr. 46) labai aiškiai: „Užmanymas neišpildomas, nes autorius tos komedijos dar gyvas yra“. Toji tiesa akivaizdi ir iš teisininko Petro Leono pareiškimo („Vilniaus žinios“, 1908, nr. 44): „Tai klaida, kurią man teko pataisyti dar keli metai atgal užsienio spaudoje“. Po šių dviejų veikėjų platesnių pareiškimų niekas daugiau nepriklausomoje Lietuvoje rimtai nekėlė „Amerika pirtyje“ autorystės klausimo. O V. Kuzmickas pasprasčiausiai melavo sakdamas, kad nei pasirodžius Darbininko „nekrologui, nei vėliau niekas nė nebandė neigti jame išdėstytų faktų“.

O kokie buvo brolių santykiai?

Vadinamieji brolių Vilkutaičių gyvenimo „žinovai“ skelbia, kad Antanas globojo Juozą, kad, Antanui mirus, Juozas daugiau nieko neparašė. Žinant tikras jų gyvenimo aplinkybes, tai galima pavadinti tik nesąmone: jau nuo

vaikystės broliai augo toliau vienas nuo kito ir skirtingomis sąlygomis, kadangi luošą Juozuką pasiėmė globoti dėdė – Gudelių klebonas Antanas Vilkutaitis, o Antanukas išvyko į Marijampolę, kur pradėjo lankyti gimnaziją. BroLIAI retai pasimatydavo tėviškėje, tik vasaros atostogų metu. Jų santykiai buvo labai šilti, nors ir „vilkutaitiškai“ santūrūs. Juozukas su didele pagarba žiūrėjo į savo vyresnįjį brolių, o šis padėdavo jaunesniajam mokslu. Antanui baigus gimnaziją ir išvykus studijuoti į Maskvą, jų susitikimai tapo dar retesni, – vyresnėlis ne visada grįždavo atostogoms.

Net ir Juozui visus metus gulint vienoje Maskvos ligoninėje, kur jam buvo net tris kartus atliktos kojos amputavimo operacijos, brolis tik trumpai galėjo pabūti globėju: 1887 m. užbaigė studijas ir turėjo išvykti Petrapilį.

Lietuvių rašytojų tremtinių draugijos valdybos raštas, pažymintis, kad J. Vilkutaitis-Keturakis išrinktas Garbės nariu. 1947 m.

Ten baigęs Kelių institutą ir gavęs inžinieriaus diplomą bei valdišką tarnybą Kaukaze, Antanas pakvietė brolių ilgesniam laikui pasisvečiuoti, gavęs atostogų „šeimyniniams reikalams“, paskyrė jam visą savo dėmesį ir brolišką meilę. Dar sykį panaši istorija pasikartojo 1896 m. Brolių santykiai visada buvo tik geriausi.

Kaip Jums atrodo, jei būtų gyvi Juozas ir Antanas Vilkutaičiai, kaip jie būtų išsprendę šią bylą?

Tuomet tokios bylos išvis nebūtų buvę, nes ją sukūrė blogai informuotas korespondentas Amerikoje.

Provokuoju: ar tikrai reikėjo taip užaštrinti „Amerika pirtyje“ autorystės temą? Neįsigilinusiam į tuos reikalus iki galo, kartais gali atrodyti, kad eina kalba ne apie brolius, o apie priešus...

Man nereikėjo jos užaštrinti, ją užaštrino V. Kuzmickas. Mano pareiga buvo apšmeižta tėvą apginti. Tačiau aš nežinau tokios publikacijos, kur Antanas atrodė Juozo priešu. Taip, B. Raguotis man yra padaręs priekaištą neva aš įžeidžiau savo dėdę. Jis net nurodė mano knygos puslapį. Tačiau patikrinusi nieko panašaus neradau.

Ar ši istorija nesupriešino giminaičių?

Žiūrint, kas kokiai partijai priklausė. Vienas mūsų pusbrolis iš motinos pusės, lankęsis pas mus Amerikoje bent keletą kartų, bandė pateisinti V. Kuzmicką, siūlėsi ir mano rašomą knygą išspausdinti okupuotoje Lietuvoje, bet aš nesutikau. Vėliau paaiškėjo, kad jis priklausė komunistų partijai.

Kokiu Jūs prisimenate savo tėvą?

Jis buvo nepaprastas žmogus ir nepaprastas šeimos tėvas. Geras, nors griežtas, labai teisingas, puikus auklėtojas, per daug nevaržantis mūsų laisvės. Mūsų nuolatinis mokytojas, mums pavyzdys, kaip reikia gerbti kitus, nepaisant kokios tautybės, religijos ar luomo jie bebūtų. Labai ramus, gero būdo, niekada nesikarščiuojantis, tačiau griežtų principų žmogus. Dar Gudelių ūkyje gyvenant – patarėjas kaimo žmonėms ne tik teisiniais, bet ir ūkiniais klausimais, pirmasis pagalbininkas nelaimėje. Griežtai nusistatęs prieš bet kokią fizinę jėgą: ne tik tėvų prieš vaikus ir tarp suaugusių, bet ir prieš ūkiuose įprastą arklių plakimą, apkrovimą sunkiais darbais.

Mūsų tėvas buvo nepaprastų gabumų žmogus, kaip ir dėdė Antanas. Caro valdžios patvirtintas teisėju, nebuvo valdininku blogąja to žodžio prasme. Jis tarnavo žmonėms, šiam darbui pašventė beveik visą savo laiką ir jėgas. Griežtai nusistatęs prieš valdininkų kyšininkavimą, būdamas Marijampolės Apygardos teismo teisėju, pripažintas teisingiausiu visoje apygardoje. Neatsisakydavo laisvalaikio pabendrauti su vargšais ar kaimo žmonėmis, nuolat siekiančiais jo patarimų. Už ačiū, žinoma.

Labai kuklus, negarbėtroška, viskuo besidomintis, plačiai apsiskaitęs ir vis atrandantis laiko knygai, didelis tėvynės mylėtojas, bet ne šovinistas, smerkiantis ir pakritikuojantis mažą tautą skaldančias partijas, paklaustas, kuriai jis priklauso, atsakydavo: „Lietuvių partijai“. O arčiau susipažinęs su komunistine valdymo sistema Sovietų sąjungą pavadino milžinu ant molinių kojų, kurios vieną dieną turės sugriūti. Taip ir atsitiko.

O ko Jums daugiau – tėvo ar motinos?

Manau, kad iš abiejų visko paveldėjau po lygiai.

Kaip susiklostė Jūsų gyvenimas? Ko jame daugiau – atsitiktinumo, pastovumo?

Gimusiai Rusijoje, Kazanės mieste, o vėliau grįžusiai į Lietuvą ir gyvenusiai Gudeliuose, Prienuose, Kaune, Šiauliuose, Telšiuose, paskui atsidūrusiai Austrijoje, Vokietijoje, Amerikoje, – pastovumo tikrai buvo nedaug.

Ar tikite likimu?

Žmogus turi Dievo duotą laisvą valią ir dar gali savo sprendimą pakeisti, bet galutinis sprendimas yra Dievo rankose. Kaip suvalkiečiai sako: žmogus šaudo, o Dievas kulka nešioja.

Ar daugiau niekas iš artimųjų nebandė tapti rašytoju?

Tik vienas Keturakio proanūkis, Andrius Rimas, to siekė. Baigęs humanitarinių mokslų studijas Bostone, tapo žurnalo redaktorium, rašytoju, televizijai sukurtu vaidinimo autorium. Ši tą yra parašiusi ir jo motina – profesorė Ramunė Vilkutaitytė-Rimienė.

O mano dukra Salvinija, aukso medaliu New Yorke baigusi kalbos terapiją ir dramą, tik gyvenimo sąlygų verčiama tapo žurnaliste, redaktore, dviejų knygų autore. Jos sūnus Jonas porą metų studijavo humanitarinius mokslus Čikagoje, bet motinai, tuomet jau našlei, susirgus vėžiu, studijas nutraukė.

O Jūs išskė stora atsiminimų knyga – savarankiškas darbas, bendraautorius neprireikė?

Nei bendraautorius, nei redaktorius, nei kalbos taisytojo. Viskas mano. Kam patinka, kam ne... Atsiminimus rašiau tik šiaip sau, visai negalvodama apie jų išleidimą. Bet vėliau nusileidau raginimams, tačiau, kadangi atsiminimai per daug asmeniškai, bent man taip atrodo, nutariau juos išdalinti tik giminėms, draugams ir pažįstamiems.

Kaip vertinate komediją „Amerika pirtyje“?

Nors labai mylėjau „gyvą“ teatrą, tačiau šitos srities žinove nesu. Galiu tik tiek pasakyti, kad matau ją kaip gerai pavykusią, iš tikro gyvenimo „ištrauktą“ ir skirtą kaimo žmogui tuo ypatingu – pavergtos tėvynės – metu, kai ji ten buvo labiausiai reikalinga. Parašyta gerai suprantama, gyva kalba, lengvai pastatoma. O komiškose situacijose – dar ir dėmesys žmogiškoms ydoms, pamoškosios reikšmės siekimas. Pastarieji dalykai kaip gija tęsiasi visuose Keturakio raštuose.

Tik pats J. Vilkutaitis-Keturakis pramatė, kad, taip nelaukta atlikusi žymų vaidmenį spaudos draudimo ir jos atgavimo laikais, jo komedija savo darbą užbaigė. Ir jis pasiūlė ją „padėti pasenusių daiktų archyvan“. Pagyveno, anot jo, ir užteks. Tai užfiksuota 1924 m. rašytame Keturakio laiške Liudui Girai. Tai ir paaiškinimas, kodėl jis atsisako kai ką pakeisti komedijos „Amerika pirtyje“ tekste. Po daugelio metų Vytautas Kubilius „Pergalėje“ (1977, nr. 8) pripažino: „Juozas Vilkutaitis iš tiesų buvo apsišvietęs valstietis, (...) nusimanė apie literatūros dalykus“.

Ar tikrai užbaigta toji plačiai nuskambėjusi byla?

2004 m. „Alma literos“ išleistoje Laimono Tapino knygoje „Prarasto laiko nebūna“ vėl nemažai vietos skirta „Amerikai pirtyje“. Tai todėl, kad vienas knygos herojų – autorius buvęs kurso draugas V. Kuzmickas. Deja, šį tekstą perskaičius akivaizdu, kad ramybės pirmosios lietuviškos komedijos autoriui dar nebus. Nors jis tikrai jos nusišelpė.

Ir sulaukusi garbingo amžiaus B. Vilkutaitytė-Gedvilienė ne tik stengėsi nepasiduoti įvairioms negandoms, bet dar ir buvo pasiryžusi kitam ūpą pakelti. Mat jos ranka buvo išmilkinta ne tik teptuką laikyti, bet ir, atsisėdus prie kompiuterio, taiklų eiliuotą aforizmą, palinkėjimą, kalambūrą užrašyti. O tai, kad su tais kūrinių jėgų autorė elgėsi kaip ir su savo knyga, t. y. su jais galėjo susipažinti tik patys artimiausi žmonės, tik patvirtina iš tėvo paveldėtą dar vieną gražią savybę – kuklumą.